

FELSEFENİN TEKNİĞİ

YAYIN NO: 1193

FELSEFENİN TEKNİĞİ

Prof. Dr. Nihat Keklik

© Bilge Kùltür Sanat Yayın Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti.
Sertifika No: 50417

1. Basım: Doğuş Yayınları, 1984
Bilge Kùltür Sanat'ta 1. Basım: Kasım 2024

ISBN: 978-625-8274-93-6

Kapak: *Deniz Şensöz*
Sayfa Tasarımı: *Nurel Naycı*
Baskı-Cilt: *Çevik Matbaacılık*
Davutpaşa Cad. Besler İş Merkezi No: 20/18-19 Topkapı / İstanbul
Tel: (0212) 501 30 19
Kapak Baskı: *Şekil Ofset*

BİLGE KÙLTÜR SANAT

Nuruosmaniye Cad. Kardeşler Han No: 1 Kat: 1 34110 Çağaloğlu / İstanbul
Tel: (0212) 520 72 53 (Pbx)

bilge@bilgeyayincilik.com www.bilgeyayincilik.com

FELSEFENİN TEKNİĞİ

PROF. DR. NİHAT KEKLİK

Sunuş ve Yayına Hazırlayan
Prof. Dr. Kazım Yıldırım

İÇİNDEKİLER

Kısaltmalar	7
Sunuş (<i>Kazım Yıldırım</i>)	9
Önsöz	17
Giriş	19

BÖLÜM – I

FELSEFENİN GÜÇLÜĞÜ

I–A: FELSEFEYİ ZORLAŞTIRAN SEBEPLER	26
I–A ¹ : Metafizik ve Mantıktaki teknik terimler sebebiyle felsefenin güçlüğü	27
I–A ² : Soyut kavramlar ve belirsiz ifâdeler sebebiyle felsefenin güçlüğü	46
I–A ³ : Yabancı terimler kullanmak ve bilgiçlik taslamak sebebiyle felsefenin güçlüğü	52
I–A ⁴ : Uydurma terimlerin sebep olduğu güçlükler	60
I–B: ZOR USLÛP SAHİBİ FİLOZOFLAR	73
I–B ¹ : İlkçağ'da, zor anlaşılan filozoflar olarak: Herakleitos ve Aristoteles	74
I–B ² : Türk-İslam Felsefesinde, zor anlaşılan filozoflar olarak: Kindî, Sühreverdî, İbn Rüşd, İbn'ül-Arabî ve Sadreddin Konevî	77
I–B ³ : Avrupa Felsefesinde, zor anlaşılan filozoflar olarak: Spinoza, Kant, Fichte, Schelling, Hegel ve Auguste Comte	82
I–B ⁴ : Zor anlaşılan bazı filozoflar hakkında, Schopenhauer'in Tenkitleri	90

BÖLÜM – II
KOLAYLAŞTIRMA İLKELERİ

II–A: YAZARLAR BAKIMINDAN, FELSEFENİN KOLAYLAŞTIRILMASI	108
II–A ¹ : Açık ve basit olarak anlatmaya çalışmak	109
II–A ² : Anlatacağı konuyu, iyi anlamış olmak	131
II–A ³ : Metaforlardan yararlanmak	139
II–A ⁴ : Misal vermek suretiyle açıklamalar yapmak	149
II–B: OKUYANLAR İÇİN KOLAYLAŞTIRMA İLKELERİ	178
II–B ¹ : Felsefi metinleri, ezberleyerek değil anlayarak okumak	179
II–B ² : Zor görünen metinleri birkaç defa okumak	198
II–B ³ : Metinlerin özlerini bulmak ilkesi	215
II–B ⁴ : Metinleri şerh etmek (: açıklamak)	221
Sonuç	233
Kitapta Zikredilen Fragmentler’in Tasnifi	239
Bibliyografya	241
Şahıs İsimleri İndeksi	249

KISALTMALAR

Ank.	Ankara
ayr.	ayrıca
bkz.	bakınız
br.	burada, bu kitapta
dn.	dipnotu
éd.	Édition; yedited
Frg.	fragment (: metin)
Fak.	Fakóltesi
h.	hicrî
hkk.	hakkında
ist.	İstanbul
İsl. Ans.	İslam Ansiklopedisi
m.	milâdî
MEB	Millî Eğitim Bakanlığı
Nşr.	neşr eden; yayınlayan
s.	sayfa
terc.	tercüme eden
TTK.	Türk tarih Kurumu
Üniv.	Üniversitesi
vs.	ve sâire (ve diğerleri)
Yay.	Yayınları
yuk bkz.	yukardaki metne (veya, açıklamalara) bakınız.

SUNUŞ

Prof. Dr. Nihat Keklik (1926- 01.03.2017), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü öğretim üyesi olarak görev yapmıştır. Çalışmaları ağırlıklı olarak Türk İslam düşüncesine (felsefesine) yöneliktir. Bu alandaki her bir çalışması Türk kültürüne katkısı açısından önemlidir. Türk İslam dünyasındaki çalışmaları ortaya koymakla birlikte Keklik'in üzerinde durduğu diğer önemli bir konu da felsefeyi anlaşılır kılmaktır. Zor ön yargısını kırmak için metaforlara ve somut örneklerle önem veriyor, problemlerin kolayca anlaşılmasına çalışıyordu. Türk İslam dünyasındaki çalışmalara yoğunlaşmış olmakla birlikte aynı zamanda çok dilli bir araştırmacıydı. Galatasaray Lisesi mezunu olarak Fransızca bilgisinin yanında İngilizce, Almanca, Arapça, Yunanca ve Latince dillerine de vakıftı. Onun için kavramların anlamlarını köklerine incek derecede tahlil etmekteydi. Anlatmak için iyi anlamak ve anladığını anlaşılır kılarak anlatmak temel prensibiydi. Bu amaca yönelik olarak yazdığı eserlerinde yabancı filozofların isimlerinin Türkçe okunuşlarını dahi parantez içinde yazma titizliğini göstermekteydi.

Felsefe konuları genelde soyuttur. Soyut konuların kolay şekilde anlaşılmasına gayret etmek gerektiğini ve bunun tek yolunun da benzetmelere başvurmak olduğunu, çünkü ne kadar güçlü bir zihin yapısına sahip olursa olsun, çoğu kimseler soyut ifadelerden pek de hoşlanmadığını belirtiyordu. Hoca'ya göre somut misaller sayesinde karmaşık meseleler daha kolay kavranabilir. Bunun için İlkçağ'dan başlanarak pek çok filozof, düşünür ve psikoloğun görüşlerinden örnekler veriyor ve Türk İslam dünyasındaki filozofların görüşlerini ayrıca ele alıyordu. Keklik Hoca'ya göre "... Onlar (Türk İslam düşünürleri) hemen her fırsatta misallere dayanarak

açıklama yapmak temayülünde” olduğunu belirtiyordu. Her zaman başvurdukları usul budur. Çünkü maksatları anlaşılacak ve kendi fikirlerini iyice anlatmaktan ibarettir.

Hoca'nın üslubu açık, anlaşılır ve nettir. Derslerini anlatırken sık sık metaforlara, nüktelere ve konuyu ilgilendiren somut örneklere başvurduğu gibi kitaplarını yazarken de sade bir üslup kullanmayı tercih ediyordu. Öğrencilerine de anlatımda sade ve anlaşılır bir dil kullanmayı, açık ve anlaşılır bir üslupla yazmayı her vesile ile öğütlerdi. Ona göre kendisinin ne yazdığı değil, okuyucunun ne anladığı önemliydi. Yazdıklarını okuyucuyu düşünerek, onun kolay anlayabilmesi için yazardı. Mesela felsefe ve hikmet tanımında da aynı yolu takip etmiştir. Hikmet binası benzetmesiyle felsefeyi, hikmeti, bilgiyi, bilimi ve bilimlerin birbirleriyle olan ilişkilerini ve ayrıca akıl, mantık ve kavramları anlaşılır kılmıştır. Keklik'e göre kısa cümlelerle, nükte ve metafor yoluyla anlatım, Türk Milleti'ne has bir üsluptur. Farabî'nin, İbn Sina'nın, Mevlânâ'nın vb. üslubu böyledir. Kendisi de Türk Milleti'ne has olduğunu belirttiği bu üslubu, ders anlatımında ve eserlerinin yazımında kullanmış, eserlerini yazarken veya derslerini anlatırken metaforlar ve kısa cümleleri tercih etmiştir.

Akademik konularda son derece titizdi. Hiçbir fikri olduğu gibi alıp benimsemezdi. Bir konuda başkalarının görüşlerini aktarmak ve tekrarlamaktan çok, doğrudan ilk veya en yakın kaynağa inilerek gerçek durumun ne olduğunun belirlenmesi gerektiğini savunurdu. Menkıbelere dayalı bir anlatı hikâyesi olmanın ötesine geçmemiş olan Türk İslam düşünce tarihini, ilk kaynaklara inerek yeniden ele alıp değerlendirmeye ve İslam felsefesini, Türk düşüncesini, modern yöntemlerle âdetâ yeniden gözler önüne sermeye çalışmıştır. Uzun birikim ve çalışmaların sonucu olarak Türk İslam Düşüncesi Tarihi Anabilim Dalı (Kürsü)'nü İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü bünyesinde kurduktan sonra (1973), önceki çalışmalarına ilave olarak peş peşe çok sayıda felsefe ile ilgili kitaplar yayınlamıştır.

Felsefe (Mukayeseli Temel Bilgiler ve Kaynaklar), Felsefenin İlkeleri, Filozofların Özellikleri, Felsefenin Tekniği, Felsefede Metafor gibi eserler bu anlamdadır. Son iki eseri felsefenin metodolojisi ve kolaylaştırmasına yöneliktir.

Nihat Hoca için Felsefe iyi anlaşılmalıdır. İyi anlaşılmayan felsefe ve filozoflar bazı insanların kafasında olumsuzluklara; yanlış ve noksan kanaatlere yol açmıştır/açmaktadır. Bu anlamda *Felsefenin Tekniği* adındaki eseri, felsefedeki zorlukların nelerden kaynaklanmış olduğunu ve gidermek için nelerin yapılması lazım geldiğini açıklayan bir metot kitabıdır ve bu yönüyle Türkiye’de sahasında yazılmış tek kitaptır. Diğer bütün eserleri gibi özellikle sahasındaki teklifi dolayısıyla kıymetli bir eserdir. Eserin değeri, bir yandan felsefenin kolaylaştırılmasına yönelik ortaya koyduğu metot bilgileri, öte yandan Türk İslam ve Batılı filozofların çalışmalarından örnekler vererek, felsefe ve filozofların anlatımındaki zorluğun hangi açılardan olduğunu ve zorluk teşkil ettiğini düşündüğu metinlerin giderilmesi için neler yapılması lazım geldiğini uygulamalarla (tatbikat) anlatması, yol göstermesidir.

Felsefenin Tekniği, Prof. Dr. Nihat Keklik Hoca’nın sağlığında 1984 yılında, İstanbul’da Doğuş Yayın ve Dağıtım tarafından basılmıştır. Bu ilk baskısı baştan sona tarafımdan gözden geçirilerek aslına sadık kalmak suretiyle bazı sadeleştirmeler yapılmış ve yeniden yayına sunulmuştur. Sadeleştirmeler, kitapta anlamı değiştirecek şekilde olmayıp yaygın kullanılan kelimeler şeklinde olmuştur. Mesela umumi yerine genel, kâbil yerine mümkün, umumiyetle yerine genellikle gibi aynı anlama gelen kelimeler kullanılmıştır. Kitap, iki bölüm halinde okuyucuya sunulmuştur. Birincisi Felsefenin Güçlüğü ikincisi Kolaylaştırma İlkelere’dir. Kitabında zorlukları kolaylaştırmak için neler yapılacağını uygulamalarıyla açıklamıştır.

Hoca’ya göre *Felsefenin Tekniği* kitabının “...iki özelliği vardır: Birincisi, felsefeyi kolaylaştırmak için bir teknik ortaya koymak (-nitekim Felsefenin Tekniği adı bunun için seçilmiştir-)

ikincisi de genel ihtiyacı karşılayacak ölçüde küçük bir felsefe antolojisi meydana getirmektir.” Kitabı uzun yıllar önce tasarlamıştır. Kendi ifadesiyle belirtirsek diyor ki:

“Kitaptaki ana fikrin temeli, çok uzun yıllar önce atılmıştır. Seneler geçtikçe, bu fikri bazı esaslara bağlamaya ve olgunlaştırmaya çalıştım. Nihayet uzun süre bekledikten sonra, ilk defa olarak 1975 senesinde ders konusu yaptım ve felsefe öğrencilerine hangi ölçüde yararlı olabileceğini denedim. Ümit verici sonuçlar aldıktan sonra da 1978’de yayınlanan FELSEFE (Mukayeseli Temel Bilgiler ve Kaynaklar, İstanbul, 1978, s.127-146) adlı bir kitabımda, 20 sayfa halinde, ilk taslağını yayınladım. 1983 yılında ise FELSEFE ARKİVİ’nde (sayı 23-24) daha derli toplu bir özet neşrettim. Şimdi de eserin bütünü ortaya çıkmış bulunuyor.”

Kitapta kullandığı fragmentlerden bazılarını bizzat kendisi tercüme etmiştir. Bazılarını ise muhtelif kimselerin tercümelelerinden istifade ederek kitabına almıştır. Başkalarından aktardığı metinlerin ifadelerine dokunmamış, aynen yayımlamıştır. Zorlukları çözümlmek için kitapta kullandığı fragment sayısı 300’ü bulmuştur. Bunların büyük bir kısmı, ahlak konusundadır. Ayrıca bilgi problemi, psikoloji, mantık, metafizik, fizik-astronomi, politika vs. konularında da küçümsenmeyecek miktarda metinler vardır. Kendi ifadesiyle “hazırlanmasında ve yayınlanmasında en çok güçlük çektiği kitap bu olmuştur.” Çünkü müsveddelerin daktiloya çekilmesinden başlayıp, tashihlerini bizzat yaparak, matbaaya kadar götürüp getirmeye kadar, her şeyle kendisinin ilgilendiğini belirtiyor.

Kitabın Giriş kısmında da belirttiği gibi felsefe ve filozoflar hakkında olumsuz düşünceleri bertaraf etme gereği duyduğunu belirtiyor. Ona göre *felsefe* hakkındaki yanlış kanaatler *“felsefenin zor olduğu”na, filozoflar* hakkındaki yanlış ve noksan kanaatler ise *“onların bozguncu ve yıkıcı”* oldukları iddiasına dayanmaktadır. Yanlış ve noksan kanaatlerin üç tane sebepten kaynaklanmış olduğunu belirtiyor.

Birinci sebep: İddia sahiplerinin *felsefe* hakkında, bütünü kuşatacak şekilde bilgi sahibi olmamalarından kaynaklanmaktadır. Bilgi eksikliği dolayısıyla felsefeye dair okudukları bazı eser ve yazılardan elbette ki doğru dürüst bir mana çıkaramazlar. Keklik'e göre bu gibi kimseler, felsefenin *anlaşılmaz* bir ilim olduğu zannından kurtulabilmeleri için her şeyden önce, felsefe hakkında şematik ve bütünü kuşatacak şekilde genel eserlere başvurmaları gerekmektedir. Bu anlamda yazılmış çeşitli kitapların yanında mesela kendisi tarafından 1978 ve 1982 yıllarında basılmış ve herkesin kolayca anlayabileceği *FELSEFE (: Mukayeseli Temel Bilgiler ve Kaynaklar)* ve *FELSEFENİN İLKELERİ* adlı eserlerini okumalarını önermektedir. Her iki kitap da felsefeyi etraflıca anlatan ve kolayca anlaşılabilen kitaplardır. Üstelik ikinci kitabı (*FELSEFENİN İLKELERİ*) *Türkiye Milli Kültür Vakfı*'nın lütüfkâr ödülüne layık görülmüş ve yazarını manen ihya etmiştir.

İkinci sebep: İddia sahiplerinin *filozoflar* hakkındaki yanlış değerlendirmeleridir. Hoca'ya göre “...birçok kimseler, *filozofların bilgiçlik taslayan ve kendilerini beğenen insanlar olduğunu, ahlak bakımından kusurlu sayıldıklarını, garip ve tuhaf davranışlarda bulduklarını ve bundan da ileri giderek, herkesin aklını karıştıracak şeyler söyleyip milli beraberliğimizi tehlikeye attıklarını, üstelik dinsiz vs. olduklarını zannederler.*” Hatta 19'uncu asırda yaşamış olan bir filozofun, kendi milletine hakaret ettiğine bakarak, bütün filozofların milliyet düşmanı olduğunu zannederler.¹ İşte, istisnai olan bu gibi bir iki noktaya ilave olarak derler ki:

“... birçok kimselerin nazarında filozoflar, sanki insanları gece vakti uykularında rahatsız eden külhanbeyleri gibidir...”²

1 Bkz. Kitabın Giriş kısmı Dipnot 2, s. 20.

2 Bkz. Kitabın Giriş kısmı, Dipnot 3, s. 20.

Bu tür ithamlara layık birkaç filozof yüzünden çoğunluk töhmet altında kalmış ve olumsuz görüşlerin hedefi olmuşlardır. Oysa filozofların çoğu müspet görüş ve anlayışlara sahiptirler. Keklik Hoca, bu hatanın düzeltilmesi için 1983 yılında *FİLOZOFLARIN ÖZELLİKLERİ* isimli kitabını yayınladığını belirtiyor. Söz konusu kitabında filozof denilen kimselerin büyük bir çoğunlukla; *birleştirici, uzlaştırıcı, mantıklı ve ahlak* sahibi olduklarını; ayrıca *aile bağlarına ve toplum inançlarına* saygılı olduklarını, herkese karşı *toleranslı* davrandıklarını ifade ediyor. Birkaç filozof aksi görüşte olsa da, küçük istisnaların, büyük çoğunluğa zarar vermelerinden endişe etmeye lüzum yoktur diyor. Bu sebeple iddianın doğru sayılması mümkün değildir.

Üçüncü sebep: Bir kısım iddia sahiplerinin felsefenin *zor anlaşıldığı* (ve bazen de *hiç anlaşılmadığı*) görüşüdür. Bu iddianın belli bir ölçüde doğruluğuna işaret eden Keklik Hoca, ancak zor anlaşılan felsefe meselelerini kolaylaştırmanın mümkün olabileceğini söylüyor. Bunun için 240 sayfalık FELSEFENİN TEKNİĞİ adlı eserini bunun için yazdığını; eser, zor görünen felsefe konularını *kolaylaştırmak* (yani, kolayca anlatılan ve anlaşılan biçimde ifade etmek) çarelerini göstermek üzere kaleme alındığını belirtiyor. Bu anlayışını, insanlık tarihinin en büyük siması *Hz. Muhammed (571-632)*'in; “*İnsanlara, anlayacakları ölçüde söyleyiniz.*” hadisine dayandırmaktadır. Yani, o şekilde ifade ediniz ki, söyledikleriniz ve yazdıklarınız, hitap etmek istediğiniz kimseler tarafından kolayca anlaşılabilir. Keklik Hoca, “Zaten zor anlaşılan ve bu da yetmiyormuş gibi, bazı kimseler tarafından maksatlı olarak karanlık ve karmaşık ifadelerle büsbütün zorlaştırılan felsefe sahasında, en yetkin zihinlerin bile kolay anlaşılan üsluptan hoşlanacağını tahmin etmek bir kehanet sayılmamalıdır” diyor.

Hangi felsefe problemlerinin ve hangi filozofların (-genellikle-) zor anlaşıldığını göstermek ve sonra da bu zorlukların kolaylaştırılması için yazarların ve okuyanların ne gibi çarelere

başvurmaları gerektiğini belirtmek için mesleki tecrübesi ile böyle bir çalışmayı yapma gereği duymuştur. Çünkü Hocamıza göre zor söylemek kolay, fakat kolay söylemek zordur. “Başka deyişle: aslında zor olan meseleleri anlaşılan bir duruma getirmek zahmetine katlanmaksızın, onları aynı şekilde zor biçimde anlatmak yahut da aynen tekrarlamak suretiyle yetinmek, son derece kolay bir iştir.” Fakat zor meseleleri kolaylaştırmak yani, onları anlaşılan bir duruma getirmek ise, son derece zordur. Çünkü kolay anlaşılan biçimde anlatabilmek için, yazarların üzerine düşen bazı görevler bulunduğu gibi, okuyanların da ufak tefek güçlükleri bertaraf edip kolay anlamalarını sağlayacak bazı imkânlar yok değildir.

Okuyanlar bakımından, bazı metinlerdeki zor anlaşılan ifadelerin kolaylaştırılması için, dayanabileceğimiz dört ilke bulunduğunu belirtmektedir. **Birinci ilke** *anlayarak okumaktır*. Bunun en iyi çaresi de, *zor* metinleri *tahlil* (: analiz) etmek yani onlarda bulunan *ana fikirleri* (: belirgin düşünceleri) ortaya çıkarmaktır. **İkinci ilke** (*anlama güçlüğü* devam ediyorsa), o zaman böyle bir metni, *birkaç defa okumak* lazımdır. **Üçüncü ilke** bazı felsefe metnindeki cümleler, oldukça uzundur ve bu sebeple anlaşılmaları zordur. Böyle bir durumda ise, onların *özlerini bulmak* yani onlardaki *ana fikri tespit* etmek lazımdır. şayet, bütün bu çarelere başvurduğumuz halde, bazı *güçlükler* daha kalıyorsa, o zaman: **Dördüncü ilke** olarak, bu gibi *zor* metinleri *şerh* etmek (: açıklamak) gerekir. Hoca’ya göre bunun usulü de, önce *tahlil* (: analiz) ve sonra da *şerh*’tir. Yani, *zor* görünen bir felsefe metnini (*-birinci ilke*’de gösterdiğimiz şekilde-) önce *tahlil* (: analiz) etmek suretiyle, ondaki *ana fikirleri* meydana çıkarmak ve sonra da, bu *ana fikirler*’den her birini teker teker *şerh* etmek (: açıklamak) lazımdır.

Sonuç olarak diğer bütün eserleri gibi *Felsefenin Tekniği* adlı eseri de bir yandan sahasındaki tekliği, diğer yandan çok sayıda fragmentler ihtiva etmesi bakımından felsefe antolojisi

niteliği taşıması açısından çok önemli bir kaynaktır. Bu özelliği ile de sahasında tektir ve felsefe ile ilgilenenler için ciddi bir kaynaktır. Bu vesile ile yazdığı eserleriyle Türk Milleti'nin kültürüne önemli katkılar sunan ve felsefeyi halka sevdiren Hocama bir defa daha rahmetler diliyor; ruhu şad, mekânı cennet olsun diyorum.

Prof. Dr. Kazım YILDIRIM

Iğdır Üniversitesi Öğretim Üyesi

14.05.2024 - Iğdır

ÖNSÖZ

Felsefenin Tekniği adını taşıyan bu kitapta, bazı *felsefe meselelerinde görülen zorluklar*'ın nereden kaynaklandığını, (metinlere dayanarak) izah ettikten sonra, *zorlukları kolaylaştırmak* için neler yapmak gerektiğini, (-yine metinlere dayanarak) göstermeye çalıştım.

Bu sebeple, kitapta *iki bölüm* vardır ve her bölüm *ikişer fasıl* ihtiva etmektedir. Her fasılda ise, *dörder konu* mevcuttur. Bunların tertibi ve kitabın bünyesi hakkında, İÇİNDEKİLER cedveline bakmak kâfidir.

Türk-İslam filozofları ile Avrupalı filozofların eserlerinden seçilmiş olan 300 kadar metin (: fragment), teklif ettiğim *kolaylaştırma ilkeleri* üzerinde *uygulama* imkânı vermek içindir. Bütün bu metinler, ünlü filozoflardan seçilmiştir ve hepsi de, buradaki ilkeleri destekleyecek niteliktedir.

Bu suretle görülüyor ki, eserin iki özelliği vardır: Birincisi, *felsefeyi kolaylaştırmak* için bir *teknik* ortaya koymak (-nitekim *Felsefenin Tekniği* adı bunun için seçilmiştir-) ikincisi de, genel ihtiyacı karşılayacak ölçüde küçük bir *felsefe antolojisi* meydana getirmektir. Şimdilik kitabın yazılma gerekçesi için, GİRİŞ'teki bilgi ve görüşlerin okunmasında fayda vardır.

Kitaptaki ana fikrin temeli, çok uzun yıllar önce atılmıştır. Seneler geçtikçe, bu fikri bazı esaslara bağlamaya ve olgunlaştırmaya çalıştım. Nihayet uzun süre bekledikten sonra, ilk defa olarak 1975 senesinde ders konusu yaptım ve felsefe öğrencilerine hangi ölçüde yararlı olabileceğini denedim. Ümit verici sonuçlar aldıktan sonra da 1978'de yayınlanan FELSEFE¹ adlı bir kitabımda, 20 sayfa halinde, *ilk taslağını* yayınladım. 1983 yılında

1 N. Keklik, **Felsefe, Mukâyeseli Temel Bilgiler ve Kaynaklar**, İst. 1978 (s. 127-146)

Metafizik ve Mantıktaki teknik terimler sebebiyle felsefenin güçlüğü

Filozoflar, acaba ne sebeple *anlaşılması zor ve karmaşık* ifadelerle yazarlar? Daha *kolay ve açık* yazsalar mı olmaz mıydı? İşte, felsefeyle ilişkileri pek az olan kimselerin ortaya attıkları bu gibi sorulara karşılık olmak üzere, önce şu iki noktanın belirlenmesi gerekiyor. Nitekim:

1) Felsefe problemlerinden sadece *bazıları*, kendi içlerindeki güçlüklerden dolayı *zor* anlaşılmaktadır fakat bu gibi zorluklar, yalnız *felsefe* değil, aynı zamanda *diğer ilimler* için de bahis konusudur;

2) Kolay ve açık ifadeyle yazabilmek, her zaman mümkün değildir; kaldı ki, hemen *herkesin* anlayabileceği kadar *basit ve kolay* ifadelerle kadar inmeğe kalkışmak, hem imkânsız hem de gereksizdir.

Evvela birinci nokta üzerinde duracak olursak: Belirttiğimiz gibi felsefenin genellikle zor anlaşılması, onun bazı problemlerinin ihtiva ettiği güçlüklerden ileri gelmektedir. Bunlar ise, çoğunlukla *metafizik ve mantık* disiplinlerinde görülmektedir. Çünkü biraz aşağıda belirteceğimiz gibi *metafizik* disiplini, özellikle *soyut kavramlar* (: mücerret mefhumlar) üzerine kurulmuştur. *Mantıkta* ise, *kıyas ve isbat* teorileri, hem anlaşılması hem de anlatılması güç olan konulardır. İşte bundan dolayıdır ki bazı filozoflar (-hatta felsefeciler-), ister istemez *anlaşılması güç ve karmaşık* cümlelerle yazmak zorunda kalmışlardır. Fakat bu tür güçlükler, başka ilimler (msl. matematik, fizik, kimya,

astronomi gibi ilimler) için de bahis konusu değil midir/ O halde, felsefeyle olan ilişkileri henüz yeter bir seviyede bulunmayanların böyle bir güçlükten şikâyetçi olmaları gerekmez. Nitekim *Rousseau* (1712-1778)'nun dediği gibi:

“... Halka, *halkın diliyle* değil de, kendi dilleriyle hitap etmek isteyen bilge kişiler, meramlarını anlatamazlar. Hâlbuki *halk diliyle* ifadesi imkânsız, binbir çeşit fikir vardır. Çok umumi fikirler ve çok uzak mevzular, aynı derecede halkın idraki dışında kalırlar...”¹

İkinci noktaya gelince: *Kolay ve açık* ifadeler, ancak bazı durumlarda mümkündür. Çünkü öylesine *zor* meseleler vardır ki, bunların *kolaylaştırılması* her zaman mümkün olmayabilir: (-Hangi durumlarda *kolaylaştırmanın* mümkün olabileceğini, *İkinci Bölümde* göreceğiz.-) Sonra şu da var ki, en basit halk yığınlarına kadar, yani herkesin anlayabileceği şekilde, felsefi ve ilmî konuları açıklamaya çalışmak, bir bakıma gereksiz ve yerersizdir. Nitekim: *Schopenhauer* (1788-1860)'in dediği gibi:

“... Şayet bir *işportacı*, erkeklere *saç tokası* ve kadınlara da *pipo* satmaya kalkışsaydı, onun bu saçmalığına gülünürdü. (İşte bunun gibi), *hakikati* pazaryerine götüren ve bunu herkese satmayı ümit eden bir *filozofun* düşüncesi de çok saçma olurdu...”²

Demek ki, *Rousseau*'nun işaret ettiği üzere, halkın anlayamayacağı ölçüde *soyut ve zor* meseleler vardır ve *Schopenhauer*'in de belirttiği gibi, felsefi ve ilmî konuları, halkın (avamın) faydasına sunmaya çalışmak, âdeta ters bir iş yapmak gibidir. O halde, ancak belli bir kültür ve felsefe düzeyine ulaşmış bulunan kimseleri dikkate almak suretiyle ve bir de mümkün olduğu yerlerde, *kolay ve açık* ifadelerin kullanılması düşünülebilecektir.

1 Rousseau, **Toplum Anlaşması**, s. 59.

2 Schopenhauer, **Rapports de la Philosophie avec la Vie (: Philosophie et Philosophes içinde)**, s. 123.

Yukarıda işaret etmiştik ki, özellikle *metafizik* problemler, hem anlaşılması hem de anlatılması zor olan konulardır. Çünkü *metafizik*, diğer bazı ilimler gibi, *deney* (: tecrübe) sahası değildir ve çoğunlukla *soyut kavramlar* üzerine kurulmuştur. Mesela *zat* manasına gelen *éssence* (essans) kavramı ile *vucúđ* (: varlık) manasına gelen *éxistence* (egzistans) kavramı son derece *soyuttur* (*mücerrettir*.) Nitekim biz, var-olanları (: nesnelere) bilebiliriz ama *var-olanların* teşkil ettiği *varlık* kavramını anlamağa çalışırken biraz güçlük çekeriz. Ayrıca *zat* (éssence) ne demektir? *Mahiyet* (quidditas)'in manası nedir? *Hakikat* (realite) ve *Hüviyet* (İpséitas) gibi teknik terimler ne anlam taşımaktadır? İşte, *zat ve vucúđ* gibi teknik deyimler yahut *mahiyet-hakikat-hüviyet* gibi birtakım tabirler vardır ki bunlar, *metafizik ve mantık* için ortak terimlerdir. Onları hemen herkesin anlayabileceği şekilde anlatmak ise, felsefeciler için kolay olmayabilir. Çünkü anlama ve anlatma güçlükleri, bizzat bu meselelerin ihtiva ettiği güçlüklerden kaynaklanmaktadır. Ve işte bu sebeptendir ki, *Türk-İslam filozoflarından* bir kısmı, gayb ismi de verilen *metafizik* sahasını *bilemeyeceğimizi* (başka deyişle: *anlayamayacağımız*) ileri sürmüşlerdir ki bu telakkiye *metafizik agnostisizm* (: metafiziğin bilinmezliği) adı verilir. Mesela *İbn'ül-Arabî* (1165-1240) ve Türk filozofu *Sadreddin Konevi* (1210-1274) böyle düşünüyordu. Daha sonra Yeniçađda bazı Avrupalı filozoflar da buna benzer bir yol tutmuşlardır ki, *Hume* (1711-1776), bunların başında bulunmaktadır. Nitekim ona göre, *metafizik* eserlerin *ateşe atılması* (: yakılması) icap eder.³ *Kant* (1724-1804) ise, aklımızın hudutlu (*sınırlı*) bir kuvvet olduğu kanaatiyle, *metafiziğin bilinemez olduğunu* ileri sürmüş ve nihayet *Auguste*

3 **Hume** (1711-1778), **İnsan Zihni Üzerine Bir Araştırma** adlı eserin çeşitli yerlerinde **metafizik** aleyhinde sözler sarf etmektedir. (Msl. s. 13). Hatta bu konuda bazen uygunsuz ifadelerle diyor ki: "... Yabancı ve piç olan metafiziği yok etmek için de, sahici ve has metafiziği ele alıp, onunla özene bezene uğraşmamız lazımdır..." (**İnsan Zihni**, s. 15). Eserinin en sonunda ise, şu cümleler bulunmaktadır:

II-B¹

Felsefi metinleri, ezberleyerek değil anlayarak okumak

Bu ilke, sadece *felsefe* için değil, aynı zamanda *bütün ilimler* için de faydalıdır. Diğer ilimleri bir yana bırakarak diyebiliriz ki, *felsefe*'den maksat *düşünce ve zihin* kabiliyetlerimizi geliştirmektir. Şu halde felsefenin gerçek hedefi, *zihin gelişmesi* (: anlama yeteneği)'dir. Oysa bu, bazı metinleri *ezberlemek* suretiyle sağlanamaz çünkü *ezberlemek*'te, ancak *hâfıza* (bellek)'nin payı vardır, *anlama* (zihin)'nin değil.

Anlayarak okuma'nın başka faydaları da vardır. Nitekim *anlayarak okumak* suretiyle, aynı metinleri kısmen ezberlemek de mümkündür. Böyle bir usul takip edildiği takdirde, daha az kuvvet ve zaman sarfıyla, sonuca daha çabuk ulaşmak da mümkündür.

Bu konuda dikkat edilecek nokta şudur: Bazı kimseler, bir kitabı okurken, sırf anlamak maksadıyla okusalar da, kendilerini bir çeşit *okuma baskısı* altında hissederler. Bu ise okuyuculara, (-ne kadar zevk ve istekle okurlarsa okusunlar-), az çok huzursuzluk vermektedir. Onun içindir ki, (-*Malebranche*'ın dediği gibi)-:

“... insanların eserlerini, onlar tarafından öğretilmiş olması hiç beklenmiyormuş gibi okumalıdır...”¹⁶²

İşte böyle yapıldığı takdirde, *zor* metinlerin bile, nisbeten *kolay* şekilde anlaşıldıkları görülecektir. Şu halde *anlayarak okumak* ile *ezberleyerek* okumak arasında kesin bir ayırım yapılmalı ve *anlayarak okumayı* bir ilke haline getirmelidir.

---

162 Malebranche, **Hakikatin Araştırılması**, 1/32.

Malebranche'ın bu konudaki sözlerini tekrar şahit göstererek diyebiliriz ki, felsefe kitaplarını okuyan kimseler iki türlüdür: Bir kısmı, sırf *akıl yoluyla* ve *anlamak maksadıyla* okurlar; bir kısmı da, sadece *ezberlemek için*. Tabiatıyla ancak bunlardan birincisi, insan zihni bakımından faydalı ve elverişlidir fakat ikincisi, zihin tembelliği ve yorgunluğundan başka sonuç vermez. İşte bu konuya dokunmak üzere *Malebranche* (1638-1715) diyordu ki:

“... Yazarları okumak için iki ayrı tarz vardır: biri çok iyi ve çok elverişlidir; ötekiyse çok elverişsiz ve hatta çok tehlikelidir.

Okunan şey, derinden derine ve inceden inceye düşünülürse ve bahisler okunulmazdan önce bunların başlıklarında görülen meselelerin çözüm ve yargıları herhangi bir zihin çabasıyla araştırılmağa uğraşılırsa, bir tek sözle: Bütün bu şeyler üzerinde *us* (: akıl) kullanılırsa, okuma elverişli olur.

Ancak, üzerinde doğru ve inceden inceye yargı vermek için okunan şey, iyiden iyiye incelenmezse ve hele insanda öğrenilen şeyi unutmayacak kadar bellek (: hâfıza) varsa ve insan, bu şeyi (: körü körüne) kabul edecek kadar dikkatsizce, okunan şeyi okumak ve öğrenmek tehlikeli olur.

Birinci okuma tarzı, zihni aydınlatır, kuvvetlendirir ve onun genişliğini artırır. İkinci okuma tarzı, tersine olarak, zihnin anlayışını daraltır, onu gitgide daha çelimsiz, daha karanlık ve daha bulanık bir duruma düşürür.

İmdi, başkalarının sanılarını bilmekle çalışılan kimsele-
rin çoğu, ancak ikinci tarzda okurlar. Onun için bunlar ne kadar çok okurlarsa, zihinleri de onca çok çelimsizleşir ve bulanır. Bunun —//— sebebi şudur ki bu gibi kimselerde beyin izleri birbirine karışır. ... Zira *zihnin kavrayış gücü sonsuz olmadığı için*, düzensiz olarak yoğrulmuş (yorumlanmış?) olan bu sayısız işlerin karmakarışık olmaması ve fikirlerde bulanıklık yapmaması olanaksızdır. İşte yine bu sebepten dolayıdır ki, bellekleri çok kuvvetli olan kimseler, çok dikkat edilmesi gereken şeyler üzerinde genel olarak iyi ve doğru yargı veremezler...¹⁶³

Görülüyor ki *Malebranche*, felsefe metnlerinin *hâfıza* (bellek) yoluyla değil, *akıl* yoluyla ve *anlayarak* okunmasını tavsiye etmektedir ki, doğrusu da budur. Çünkü *anlamadan okunan* metinler, kuvvetli bir hâfızaya güvenildiği için, benzeri olan durumlarda yargı (hüküm) vermemizde bize yardımcı olamayacaktır. *Hâfıza* bir de zayıf olursa, bütün okunan şeyler bir gün tamamen unutulup giderler ve hiçbir işe yaramazlar. Fakat anlaşılabilir olarak okunan şeyler, bir yandan akli ve zihni genişlettiği gibi, unutulmak tehlikesine de maruz kalmazlar. Şu halde bir felsefecinin her şeyden önce, *anlayarak okuması* lazımdır.

Anlayarak okunabilecek metinlerin bir kısmı *kolay* olduğu için, okuyanlar herhangi bir güçlükle karşılaşmazlar. Fakat bazı felsefe metinleri, (-sadece tek cümle halinde olsa bile-), teknik bir meseleyi içerdiği için, anlaşılması oldukça *zor* sayılmaktadır.

Anlayarak okumak konusunda, belirtilmesi gereken bir nokta daha vardır. Bir filozofun, okuyuculardan böyle bir gayreti bekleyebilmesi için, her şeyden önce kendisinin de bazı *kolaylaştırma* gayretlerini göstermesi icap eder. Fakat anlatılan konuların bünyesi buna müsaitse, *filozof* (-veya *felsefeci*-) denilen kimselerin, mümkün olan en kolay biçimde ifade etmelerine rağmen felsefe meselelerinin anlaşılmasında, yine de bazı güçlükler ortaya çıkıyorsa, işte o zaman okuyucuların da *anlama gayreti* göstermelerini beklemek gerekir. Mesela *Schopenhauer* (1788-1860), esasen *kolay anlaşılabilir* bir filozof olduğu halde, eserlerinde ileri sürdüğü düşüncelerin hepsi de *kolay* değildir. İşte, kendisi de bunun farkında olduğu için diyordu ki:

“... Bu düşüncelerin konusuna hulûl eden *karanlıktı*, açık anlatış yoluyla dağıtmanın mümkün olmasını arzu ederdim fakat çok iyi görüyorum ki *anlaşılmamış* veya *yanlış anlaşılmiş* durumda kalmayayım diye, *okuyucu*'nun da bu konuda kendi dikkati, bana maddeten yardım etmelidir...”¹⁶⁴